

רבי נחמן מברסלב

תורות נבחרות

שיחות במועדים

ספר סיפורי מעשיות

סדרת עם הספר

יו"ר הוועדה המייעצת: **נחום לנגוטל**
 הוועדה המייעצת: **הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ**
א.ב. יהושע
פרופ' ידידיה שטרן
פרופ' אביעד קליינברג
פרופ' משה הלברטל
הרב יובל שרלו
ד"ר רות קלדרון
ד"ר גדי טאוב
יורם קניוק

ניהול פרויקט: **רות בן ארי**
 ייעוץ והגהות: **אייל פישלר**
 עיצוב: **סטודיו שוקי דוכובני**
 עיצוב העטיפות והלוגו: **נעמה נחשתאי**
 הפקה וסדר: **ספר בע"מ**
 עורך אחראי: **דב איכנולד**

Rabbi Nachman of Breslov
A Collection of Writings

תודה למכון אב"ן שתיה - המכון להוצאה לאור של ספרי רבי נחמן מברסלב ותלמידיו, ולרב עופר גיסין, שערכו את המבואות לספר וסיפקו את החומר הערוך של ספרי רבי נחמן שבהוצאתם. מכון אב"ן שתיה - www.evenshtia.com

© 2009 כל הזכויות שמורות למשכל הוצאה לאור מיסודן של ידיעות אחרונות וספרי חמד, ת"ד 53494, תל-אביב 61534
 E-mail: info@ybook.co.il

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, להחסין במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי - אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר - כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט, אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

דאנאקוד: 362-3549 | מסת"ב: ISBN: 978-965-482-553-5 | נדפס בישראל התשס"ט 2009 Printed in Israel

מבוא	7
הקדמה	9

תורות נבחרות	הקדמה	25
	תורות נבחרות מליקוטי מוהר"ן קמא	27
	תורות נבחרות מליקוטי מוהר"ן תניינא	155

שיחות נבחרות	הקדמה	199
	שיחות נבחרות מליקוטי מוהר"ן קמא	201
	שיחות נבחרות מליקוטי מוהר"ן תניינא	215
	שיחות נבחרות משיחות הר"ן	229

ספר סיפורי מעשיות	הקדמה	269
	הקדמות	271
	מעשה א' – מאבדת בת מלך	283
	מעשה ב' – ממלך זקיסר	287
	מעשה ג' – מחיגר	294
	מעשה ד' – ממלך שגזר שמד [מעשה נסים]	301
	מעשה ה' – מבן מלך שהיה מאבנים טובות	304
	מעשה ו' – ממלך עניו	306
	מעשה ז' – מזבוב ועכביש	308
	מעשה ח' – מרב ובן יחיד	311
	מעשה ט' – מחכם ותם	313
	מעשה י' – מבערגיד ועני	324
	מעשה י"א – מבן מלך ובן שפחה שנתחלפו	337
	מעשה י"ב – מבעל תפילה	348
	מעשה י"ג – מהשבעה בעטליר'ס [משבעת הקבצנים] ..	373

רבי נחמן מברסלב – הקדמה

בשנת 1928 יזמו תלמידיו ואוהדיו של הפילוסוף והסופר מרטין בובר הוצאת חוברת מיוחדת בשם 'אלה שמות' לכבוד יום הולדתו החמישים. ביניהם היו: פרופ' גרשום שלום, הסופר ש"י עגנון, פרופ' הוגו ברגמן, פרופ' י"ל מאגנס ואחרים.

החוברת כוללת רשימה ביבליוגרפית של ספרי חסידות ברסלב לדורותיה [השתדלנו לרשום את כל הספרים והקונטרסים והמגילות שהגיעו לידינו, בעינינו ראינו אותם, הפכנו והפכנו בהם. ואת קונטרס שמותיהם אנו מגישים מנחה למרטין בובר לחג יובלו, לכבוד ולתפארת על מעשיו הטובים, מיום שכתב את סיפורי רבי נחמן (כלומר הוצאת תרגומו לגרמנית של סיפורי רבי נחמן שמונה שנים קודם לכו)].

בתוך ההקדמה לחוברת נכתב:

חטיבה גדולה ומיוחדת בחסידות היא חסידות ברסלב. אך על פי שעברו עליה שנים הרבה, עדיין נשתמרה בה הלחלוחית החיונית שבראשיתה, כביום נתינתה על ידי מוהר"ר (מורנו הרב רבי) נחמן ז"ל מברסלב נכד הרב וכו' ר' נחמן מהורודנקי ז"ל ונין ונכד להבעש"ט ז"ל. רבי נחמן שנתקדש תחילה משום "נכד" נעשה אב לדורות. כל ימיו טרח הרבה בעבודת השם ומיצה את המידות, ולקוטי עצותיו נעשו עצה לנאמנים. אך הוא הורה אותם מה שיתפללו, ומתוך שיחותיו נתחברו תפילות ותחינות ובקשות וריצויים ופיוסים ווידויים, ואין לנו כיוצא בזה בספרות החסידות. במאמר אחד הלביש חכמה גדולה ובסיפורי מעשיותיו הסתיר סודות עולמים.

לאחר פטירתו של רבי נחמן לא ביקשה לו עדתו רב אחר. הוא דבה ותורתו היא שיחתה. כמה דורות עברו מיום שנפטר רבי נחמן ועדיין מתוספים על חסידי ברסלב. את זכרו הם שומרים ואת שיחותיו הם מפרשים, ובכל שנה ושנה נדפסים ספריו ופירושיהם. הוא היה אומר: "מיין פייערל וועט טליהן (האש שלי תוקד) עד ביאת הגואל" ועדיין אישו יוקדת.

כמו בזמן כתיבת הקדמה זו במאה הקודמת, גם היום נמשכים סופרים וחוקרים רבים לרבי נחמן מברסלב ולתורתו, כמו גם יהודים רבים, דתיים ושאינם דתיים. אישיותו ודרכו היו מקור לרגשות עזים של חסידים ומתנגדים מימי חייו הסוערים והקצרים ועד לפטירתו בשנת 1810. הוא עורר, ועדיין מעורר, עניין רב מאוד אך

מעבר למעגל החסידות וליהדות שומרת המצוות בכלל, ונראה שבין גדולי ההוגים היהודיים בדורות האחרונים אין כדוגמתו מי שתורתו משמשת כר נרחב לפירושים, לכיווני מחקר ולהתעניינות מיסטית ורוחנית. ספריו נדפסים ונלמדים בכל העולם, וקברו באומן שבאוקראינה הפך למקום של עלייה לרגל לעשרות אלפי יהודים מכל הסוגים והזרמים.

הסופר פנחס שדה הוציא לאור את רב המכר "תיקון הלב" (1980), ובו ליקוט של מעשיות, שיחות וחלומות של רבי נחמן. ב'אחרית דבר' נרחבת הוא פורש את הגיגיו על רבי נחמן ותורתו, ובין השאר הוא כותב:

...לאחר אותן שעות ארוכות בהן חייתי בקרבתו הגעתי להכרה, אשר אף לא שיערתיה קודם לכן, כי אפשר שרבי נחמן לא זו בלבד שהיה אולי גדול הסופרים העבריים בעת החדשה, אלא אחד מיוצרי המופת בתולדות ספרות העולם.

בכרך זה מובא ליקוט מקיף ומייצג מתורותיו ומשיחותיו של רבי נחמן מברסלב, בתוספת מהדורה מלאה של ספרו הידוע ביותר "סיפורי מעשיות". התורות והשיחות מובאות משני ספרים: "ליקוטי מוהר"ן ו"שיחות הר"ן". כל הספרים נערכו על ידי תלמידו המובהק של רבי נחמן – רבי נתן שטרנהארץ מנעמירוב. תודתנו למכון "אב"ן שתיה" ולרב עופר גיסין על ליקוט החומר ועל כתיבת המבוא בו נפרטים מסכת חייו ועיקרי תורתו ושיטתו של רבי נחמן יחד עם המורשת שהנחיל לחסידות ברסלב לדורותיה עד ימינו.

נדמה, כי כל אדם יוכל למצוא בדברים עניין וכך נרחב למחשבה גם אם אינו מיומן ומנוסה בלימוד ספרי חסידות, כפי שמתגלה מן העניין הרב של אנשים מכל החוגים בתורתו של רבי נחמן.

מערכת עם הספר, תשס"ט

רבי נחמן מברסלב – מבוא

מאת עופר גיטין*

רבי נחמן מברסלב הוא אחד ההוגים הגדולים והמקוריים ביותר בעולמה של החסידות. גם בדורות הראשונים של החסידות, כשעוררה תנועה זו תחייה רוחנית בעם ישראל והעלתה מתוכה עשרות אישים דגולים, לא רבים היו בעלי שיעור קומה רוחני ובעלי כוח מחשבה מעמיק ומקורי כר' נחמן מברסלב.

בחייו הקצרים, שהיו רצופים סבל גופני ורוחני, הצליח גם לכתוב כמה יצירות מופת וגם להעמיד קבוצה של חסידים, שנשארו נאמנים לתורתו ולאישיותו עד היום הזה. למרות תמורות הזמן ושינוי דרכי ההבעה, נשארה מורשתו הרוחנית של ר' נחמן חיונית מאד ובעלת משמעות לדורות שבאו אחריו לא פחות משהיתה לבני זמנו.

[הרב עדין שטיינזלץ, שישה סיפורים מסיפורי המעשיות

של רבי נחמן מברסלב עם מבוא ופירושים, עמ' 7]

בשנים האחרונות יש למשנתו של רבי נחמן מברסלב נוכחות ברורה בשיח הרוחני והתרבותי בחברה הישראלית. אנשי אקדמיה עוסקים בתורתו ושיטתו, אמנים רבים מקבלים השראה מתוכן ספריו ועצותיו, ומחפשי דרך מכל המגזרים מוצאים בספריו ובאמרותיו דרכים חדשות להתפתחות רוחנית והעצמה אישית.

כאשר עוקבים אחרי העניין הרב ברבי נחמן ושיטתו, ניתן לגלות את הרבגוניות הגדולה שיש בפירושים וההדגשים שמוצא כל אחד בתוך משנת ברסלב. לכל אחד יש את "רבי נחמן" שלו. אבל בצד הסקרנות הגדולה, המכנה המשותף לכולם הוא אהבה וחיבה גדולה.

חסידי ברסלב נוהגים לחזור על המסר הנלמד מדברי רבי נחמן, שהדבר הנחוץ ביותר לכל אדם בימינו הוא הנחמה. העידוד וההרגעה הנפשיים הפנימיים הם הדרך היחידה להשגת עצמה וכושר עמידה מול התסכול והניכור, ומול מאורעות החיים. רבים רבים מוצאים שכשמו כן הוא, 'נחמן'. מנחם ומעודד, מחזק ומשמח, ומכאן אולי החיבה והעניין הרב באיש ובתורתו.

* הרב עופר גיטין עוסק מזה שלושים שנה בלימוד תורת חסידות ברסלב כמורה ומרצה. היה מנהל איגוד משפיעי חסידות ברסלב, ושותף בעריכה ובהכוונה בכמה ממפעלי ההוצאה לאור של ספרי החסידות. חבר במכון 'אב"ן שתיה', ועורך המהדורה החדשה של ספרי רבי נחמן מברסלב ותלמידיו בהוצאת המכון.

תולדות חייו

לידתו ותחילת הנהגתו כאדמו"ר

מורנו הרב רבי נחמן מברסלב (מוהר"ן) נולד בעיר מז'יבוז' (אוקראינה), ביום שבת, ראש חודש ניסן שנת תקל"ב (1772). אביו היה רבי שמחה, בנו של רבי נחמן מהורודנקא, מתלמידי החשובים של רבי ישראל בעל שם טוב (הבעש"ט), מייסד תנועת החסידות. אמו, פייגה, היתה בתה של אדל, בתו של הבעש"ט.

רבי נחמן נשא לאשה את סאשיא בת ר' אפרים מהוסאטין סמוך ליום בר המצווה שלו. ראשון תלמידיו, רבי שמעון, שהיה מבוגר ממנו, התקרב אליו ביום חתונתו. תיאור מהלך ילדותו ונעוריו והתעלותו בעבודת השם מובא בספרים **שבחי הר"ן**, **שיחות הר"ן וחייו מוהר"ן**. לאחר שהתגורר כמה שנים בהוסאטין עבר רבי נחמן לעיר מדוודיבקה, שם התקרבו אליו חסידים ותלמידים והוא היה לרבם ומורם בהיותו בן שמונה עשרה.

נסיעתו לארץ ישראל

בח"י אייר (ל"ג בעומר) תקנ"ח (1798) יצא רבי נחמן מביתו לארץ ישראל, אליה הגיע בערב ראש השנה תקנ"ט ובראש השנה התפלל בעיר חיפה. לאחר מכן ביקר בטבריה, בצפת ובגליל, ומעכו (הנצורה על ידי צבא נפוליאון) הפליג בחזרה לביתו. במסעו זה שהה במשך יותר משנה, עד לחזרתו מארץ ישראל אחרי חג השבועות תקנ"ט. רבי נחמן סיפר גדולות ונצורות על מעלת ארץ ישראל ועל מה שהשיג שם.

1 מעלת קדושת ארץ ישראל והחיוב לעלות אליה ולגור בה מופיע פעמים רבות בשיחותיו ובתורותיו של רבי נחמן. בתורה עח בליקוטי מוהר"ן נכתב על חשיבות הנסיעה לארץ ישראל כתנאי לגאולה האישית הכללית. לאחר שאמר את התורה המודפסת בליקוטי מוהר"ן כא, הרחיב רבי נחמן בשיחה על עניין זה, וכך כותב תלמידו רבי נתן: "ושם מדבר הרבה ממעלת ארץ ישראל שזה עיקר נצחון המלחמה כשזוכין לבוא לארץ ישראל וכו'. ובפרט בעת שאמר התורה באר הדבר יותר, כי אז התחיל בהתחלת התורה תיכף לדבר מארץ ישראל. ואמר בזו הלשון: 'מי שרוצה להיות יהודי, דהינו לילך מדרגא לדרגא, אי אפשר כי אם על ידי ארץ ישראל. וכשמנצחין המלחמה אז נקראין איש מלחמה, כי קודם שמנצחין המלחמה אז "אל יתהלל חוגר כמפתח". רק כשמנצחין המלחמה אז הוא איש מלחמה'. ואחר כך התחיל לדבר מהנשמה, ונתלהב מאד והרים קולו ואמר: 'יש נשמה' וכו' כנדפס בספר בסימן הנ"ל, רק שבכתיבתו התחיל תיכף מהנשמה, אבל באמירתו התחיל מארץ ישראל כנ"ל. ואחר שגמר התורה, אחר כך בעת השיחה שאלתי אותו: 'מה כוונתכם במה שאמרתם שארץ ישראל היא גדולה כל כך, ושזה עיקר נצחון המלחמה?'. וגער בי, וענה ואמר: 'כוונתי ארץ ישראל הזאת בפשיטות, עם אלו הבתים והדירות'. כלומר, שכל כוונתו במה שהאריך במעלת ארץ ישראל כוונתו כפשוטו על ארץ ישראל הזאת שבני ישראל נוטעים לשם. שרצונו שכל איש ישראל כל מי שרוצה להיות איש ישראל באמת, ייסע לארץ ישראל. ואף על פי שיש לו מניעות רבות על זה, ישבור כל המניעות וילך לשם, כי זה עיקר נצחון המלחמה כשזוכין לבוא לארץ ישראל וכו'" (חיי מוהר"ן טו).

כך כותב תלמידו רבי נתן: "עוצם ההשגה שזכה בארץ ישראל, אילו כל הימים דין וכו' אין מספיק לבאר, אשר לא נשמע ולא נראה מי שיזכה ע"י כניסה לארץ ישראל להשגה מופלגת עצומה ועליונה כזו, עד שעלה למדרגה עליונה גבוה מאד. וחלילה לנו לדבר מזה, שלא לפגום ולמעט בכבודו, חס ושלום, כי אין לנו כלים ודיבורים לכנות בהם עוצם השגתו ומעלתו, כי רבי נחמן ז"ל היה חידוש מופלג מאד, אשר לא היה חידוש כזה אפילו בדורות הקודמים" (חיי מוהר"ן קמ).

המחלוקת והמעבר לברסלב

בשנת תק"ס (1800) עבר לעיר זלאטיפולי. שם התעוררה כנגדו מחלוקת גדולה מצד הסבא משפאלי, אחד מאדמור"י החסידות בדורו. אמנם, רוב גדולי רבני הדור מתלמידי המגיד ממעזריטש (תלמיד הבעש"ט וממשיך דרכו) כמו הרבי מברדיטשוב, בעל התניא ואחרים החזיקו ידם עם רבי נחמן.

באלול שנת תקס"ב (1802) עבר רבי נחמן לעיר ברסלב (בראצלב). בכניסתו לגור שם אמר "היום נטענו שם 'ברסלבר חסידים', ושם זה לא ישתקע לעולם, כי לעולם יהיו אנשי שלומנו נקראים על שם עיר ברסלב" (חיי מוהר"ן קטו). את שינוי השם 'בראצלב' ל'ברסלב' הסביר על פי דברי הנביא: "ונתתי לכם לב חדש, ורוח חדשה אתן בקרבכם" והסירותי את לב האבן מבשרכם, ונתתי לכם לב בשר" (יחזקאל לו, כו), ודרשו חכמינו זכרונם לברכה: "אל תקרי 'לב בשר' אלא 'לב בסר', שיהיה לב כל אחד בוסר בחלקו של חברו [כלומר אינו מקנא בשל חברו]" (ילקוט שמעוני יחזקאל רמז שנה, ופירוש זית רענן שם), 'לב בסר' אותיות 'ברסלב' (חיי מוהר"ן שלט).

התקרבות תלמידו רבי נתן

סמוך לכניסתו לברסלב התקרבו לרבי נחמן תלמידו המובהק, רבי נתן שטרנהארץ (המכונה אצל חסידי ברסלב מוהרנ"ת – מורנו הרב רבי נתן), וחברו רבי נפתלי. שניהם היו לתלמידיו הגדולים המובהקים, ועליהם אמר שהם היחידים מתלמידיו שניתן לומר עליהם שיודעים ומבינים קצת את עניינו ודרכיו.

רבי נתן נולד בט"ו בשבט תק"מ (1780), לאביו ר' נפתלי הירץ מהעיר נמירוב, והיה חתנו של אחד מגדולי הרבנים בדורו, רבי דוד צבי אויבבאך. בהיותו בן עשרים בערך התקרב לתורת החסידות, והיה מקורב לכמה אדמורי"ם, ובעיקר היה לתלמיד חביב לרבי לוי יצחק מבארדיטשוב. לאחר שחברו רבי ליפא התקרב לרבי נחמן, נסע רבי נתן לברסלב יחד עם חברו רבי נפתלי, ומאז דבקה נפשו ברבי נחמן. עוד לפני שהגיע רבי נתן לברסלב, אמר רבי נחמן לתלמידיו שהוא משתוקק שיתקרב אליו "איש למדן ובעל לשון נפלא", ודיבר גדולות על מעלת נשמתו (חיי מוהר"ן שסד, אבני"ה ברזל ה). לאחר שנתקרב אליו רבי נתן והתחיל לכתוב את תורותיו וספריו של רבי נחמן, אמר עליו: "ברוך השם, שהזמין לי דך בשנים אחד, שאפילו דיבור אחד

מדיבורי לא יהיה נאבד עוד" (חיי מוהר"ן ששהן, ו"אם לא היה הוא, לא היה לכם אפילו עלה [דף] אחד מהספר [ליקוטי מוהר"ן] [חיי מוהר"ן שען].
 מסירותו של רבי נתן לרבי נחמן ולתורתו היא מיוחדת במינה. רבי נתן הניח יכול ספרותי עצום ופעילותו שביססה את חסידות ברסלב נעשתה בתנאים אישיים קשים, חוסר מימון להדפסה ומחלוקת עצומה שהגיעה עד כדי ניסיונות לפגיעה פיזית ושיבה בבית הסוהר כתוצאה מהלשנות לשלטון הצאריסטי.

מחלתו וייסוריו של ר' נחמן

לאחר שנפטרה אשתו הראשונה בקיץ תקס"ז, חלה רבי נחמן בשחפת. "ותיכף שעשה ההוסט [השיעול] הראשון, אמר תיכף שיסתלק [שייפטר מן העולם], והתחיל מיד לדבר מהסתלקותו וכו' ודיבר הרבה מהחולאת שלו שהוא מסוכן מאד, וציוה להתפלל עליו" [ימי מוהר"ן כו].

לרבי נחמן נולדו שני בנים ושש בנות. אשתו הראשונה, שני בניו ושתיים מבנותיו נפטרו בצעירותם עוד בחייו. על ייסוריו, מחלתו וטלטוליו, והמחלוקת הגדולה שהיתה, כתב רבי נחמן ז"ל במכתב משנת תקס"ז: "כה דברי אהובכם הכותב בדמע, מגודל השמחה אשר בלבבי, שהקדוש ברוך הוא נתן לי כוח ברזל לשאת עול היסורים וטלטולים כאלו" [חיי מוהר"ן קסו].

ליקוטי מוהר"ן וסיפורי מעשיות

בשנת תקס"ח (1808) הורה רבי נחמן להדפיס את התורות שאמר עד אז בספר **ליקוטי מוהר"ן**, ושלח לקבל הסכמות עליו מכמה מגדולי הדור וביניהם החוזה מלובלין והמגיד מקאזניץ. הוא הפליג מאוד בשבח ספרו, ואמר שיציאתו בעולם היא אתחלתא דגאולה [חיי מוהר"ן שמו]. כשאמר לרבי נתן תורות ומאמרים מאז והלאה אמר לו: "זה יהיה לך על הספר השני" [ימי מוהר"ן כט], ואכן חלק שני ('תניינא', בארמית) מהספר נדפס ע"י רבי נתן בשנת תקע"א לאחר הסתלקות רבי נחמן ז"ל. בספריו חוזרות ההמלצה והעצה לקבוע שיעורים יומיים בספרו בבקיאות ובעיון, והדרכה לדרך מיוחדת של 'הליכה עם התורות' המשלבת עיון עמוק בעבודת השם למעשה [חיי מוהר"ן שמו; שמט; שפח; שפט].

אחד מן החלקים המקוריים, המיוחדים והידועים ביותר בתורתו של רבי נחמן הם סיפורי המעשיות שסיפר בין השנים תקס"ז-תק"ע. רבי נתן תרגם את הסיפורים מידיש לעברית והדפיס את הספר בשנת תקע"ו (1816).

המעבר לעיר אומן ופטירתו של רבי נחמן

קודם חג הפסח בשנת תק"ע (1810) אמר רבי נחמן לחפש לו דירה בעיירה אומן (כיום עיר באוקראינה, על אם הדרך בין קייב לאודסה). בליל שבת ראש חודש

אייר תק"ע היתה שריפה גדולה בעיר ברסלב, וביתו של רבי נחמן נשרף בין שאר בתי העיר. למחרת בבוקר באו והודיעו לו שהדירה בעיר אומן מוכנה, ומיד יצא רבי נחמן לדרכו, התעכב בדרך אצל חסידיו בכמה עיירות, ונכנס לגור באומן ביום רביעי ה' אייר תק"ע. רבי נתן מדגיש שלרבי נחמן היתה "כוונה גדולה ונוראה מאד בזה שבא לאומן" (חיי מוהר"ן קצב). הוא גילה שבא לגור ולהיפטר באומן כדי להיקבר בבית החיים הישן שם, אשר בו עמונים אלפי יהודים שמתו על קידוש השם בגזירות שנת ת"ח. רבי נחמן אמר שיש "לא אלפים נשמות כאן, כי אם רבבות, רבבות, רבבות וכו' מצפים על תיקונים שלי" (חיי מוהר"ן קצא).

ביום שלישי, י"ח תשרי תקע"א (1810), היום הרביעי של חג הסוכות, נפטר רבי נחמן בגיל שלושים ותשע, ונטמן בבית החיים הישן באומן. רבי נתן כתב תיאור ארוך ומרגש על הסתלקות רבי נחמן ז"ל, המסתיים בדברים הבאים: "כי שם המקום המוכן לו מששת ימי בראשית, לעסוק שם בתיקון העולם לדורות, לכל מי שיבוא אליו לשם, ויאמר העשרה קפיטל (מזמורין) תהלים הידועים אצלנו, כאשר הבטיח בחיים חיותו, אשרי הזוכה לזה" (ימי מוהרנ"ת סו).

"האש שלי תוקד עד ביאת המשיח" – חסידות ברסלב לדורותיה

רבי נתן שטרנהארץ (מוהרנ"ת)

לאחר פטירת רבי נחמן נבנתה חסידות ברסלב ע"י תלמידו רבי נתן. הוא לא הפך לאדמו"ר במקום רבי נחמן, כי שמע ממנו שרצונו שהמשכת שיטתו תהיה "להשאיר תלמידים שיעשו תלמידים", וחזה ואמר שכך יהיה עד ביאת המשיח (חיי מוהר"ן מה; שעג). רבי נתן סידר והדפיס את ספרי רבי נחמן – **ליקוטי מוהר"ן**, **סיפורי מעשיות** ו**ספר המידות**, כתב את שיחותיו ותולדותיו של רבי נחמן (בספרים **חיי מוהר"ן**, **שיחות הר"ן** ו**שבחי הר"ן**), וכתב ספרים המלקטים את עצות רבי נחמן למעשה וקיצור **ליקוטי מוהר"ן** ו**ליקוטי עצות**.

רבי נתן בנה את בית המדרש באומן, והמשיך את ה'קיבוץ' בראש השנה, כפי שהבין מרבי נחמן שרצונו שימשיכו בקיומו גם לאחר פטירתו (ראה להלן). הוא נסע בין העיירות והכפרים באוקראינה, לימד את תורת רבי נחמן, וקירב יהודים רבים לחסידות ברסלב. בשנת תקפ"ב (1822) נסע רבי נתן לארץ ישראל.

מלבד ספרי רבי נחמן, כתב רבי נתן את ספריו **ליקוטי הלכות**² ו**ליקוטי תפילות**. כמו כן כתב רבי נתן אוטוביוגרפיה – **ימי מוהרנ"ת**, את ספר **שמות הצדיקים**, ומכתבים רבים לבנו ותלמידיו שנדפסו בספר **עלים לתרופה**.

2 שמונה כרכים על סדר השולחן ערוך, ובהם ביאור והרחבה על פנימיות הלכות התורה על פי ספרי הקבלה וספרי רבי נחמן.

במשך ארבע שנים (תקצ"ה-תקצ"ח) סבל רבי נתן ממחלוקת קשה וגדולה עליו ועל כלל חסידי ברסלב. הוא סבל מניסיונות פגיעה בו ובמשפחתו, וגם ישב בבית הסוהר כתוצאה מהלשנות. ממכתביו ויומניו שכתב באותה תקופה ניכרת עצמת אישיותו, ואמונתו בהבטחתו של רבי נחמן שלדרכו תהיה המשכיות; כדבריו: "האש שלי תוקד עד ביאת המשיח" (ביידיש: "מיין פייעריל וועט שוין טלואין ביז משיח וועט קומען") (חיי מוהר"ן מה רכ"ה שו).
 בערב שבת קודש, י' בטבת תר"ה (1845) נפטר רבי נתן מוקף בבניו ותלמידיו.

לפני פטירתו חיזק את תלמידיו בצוואתו שיתאמצו "בממון, ברצון ובטרח" להדפיס את ספרי רבי נחמן ולהפיצם בעולם, ואמר: "אפילו דף אחד מספרי רבי נחמן ז"ל יהיה תיקון על הכל" (סוף ספר עלים לתרופה).

התפשטות חסידות ברסלב

לאחר פטירתו של רבי נתן הנהיג את חסידי ברסלב בעיר אומן תלמידו, רבי נחמן חזן מטולטשין. חבורות קטנות של חסידי ברסלב היו בכמה עיירות באוקראינה. הדפסת הספרים והפצתם המשיכה לגרום להתקרבותם של יהודים בכל רחבי העולם, אבל חסידות ברסלב היתה עדיין קבוצה קטנה וקטנה וענייה, שהשפעתה וחלקה בתנועת החסידות לא ניכרו באופן מיוחד.

בתחילת המאה העשרים התפשטה חסידות ברסלב בפולין, בהנהגתם של רבי יצחק ברייטר ורבי אהרן ציגלמן. הם עסקו בהפצה אינטנסיבית של תורת רבי נחמן, ואלפי חסידים בכל עיירות פולין הפכו לחסידי ברסלב. ההתנגדות לדרכה של ברסלב המשיכה להיות נחלתם של אדמורי"ם שונים וחסידיהם, אולם עצמתה נחלשה לאחר הגיבוי שקיבלו חסידי ברסלב בפולין מהרב מאיר שפירא, ראש ישיבת חכמי לובלין ומייסד "הדף היומי", שהיה אחד מן המנהיגים הבולטים של יהדות פולין באותה תקופה.

גם בארץ ישראל נתייסדו חבורות של חסידי ברסלב בעיקר בירושלים ובצפת. חסידי ברסלב רבים עלו לארץ לישראל במשך השנים, מפני שישבת ארץ ישראל היא עיקר חשוב ויסודי בתורת רבי נחמן.

עם ההשתלטות של המהפכה הקומוניסטית על אוקראינה היוו חסידי ברסלב מטרות מועדפות של ה"ייבסקציה" (המחלקה שעסקה בחיסול העולם היהודי-דתי תחת השלטון הסובייטי). מנהיגי החסידים באומן נעצרו ונחקרו, ושניים מהם – רבי לוי יצחק בנדר ורבי אליהו רוזין – נדונו למוות בעוון ניהול בית הכנסת וקבלת כספים מחו"ל למטרות דתיות, וניצלו ברגע האחרון בנס (שניהם עלו בסופו של דבר לארץ ישראל). לאחר מאבק של כמה שנים נסגר בית הכנסת של חסידי ברסלב על ידי השלטון, ועשרים ושבעה מחשובי החסידים נשלחו למחנות עבודה בסיביר.

לאחר הקמת המדינה התרכזה חסידות ברסלב בשלוש קבוצות עיקריות. בירושלים נוצרה הקבוצה המרכזית והגדולה ביותר, תחת הנהגתו של רבי לוי יצחק בנדר, שבמשך ארבעים שנה מסר אלפי שיעורים יומיים, עיצב וגיבש את דרכה של החסידות, ומאלפי הקלטות שנשארו משיעוריו נדפסו כבר עשרות ספרים. בבני ברק נבנה בית מדרש גדול המרכז סביבו קהילה, ובצפת חידש רבי גדליה קניג, תלמידו של רבי אברהם שטרנהרץ נכד רבי נתן, את היישוב החסידי ובנה את קריית ברסלב.

ה'קיבוץ' באומן בראש השנה

חשיבות ההתקבצות בימי ראש השנה אצל חסידי ברסלב ידועה ומפורסמת. עוד בחייו ציוה רבי נחמן להכריז ולפרסם "שכל מי שסר אל משמעתו ומקורב אליו יהיה על ראש השנה אצלו, לא יחסר איש", כי "כל הענין שלי הוא רק ראש השנה", "השם יתברך נתן לי זאת במתנה שאני יודע מהו ראש השנה", "כל העולם כולו תלוי בראש השנה שלי" (חיי מוהר"ן תג) ו"שהוא עושה בראש השנה ענינים ותיקונים מה שבכל השנה גם הוא אינו יכול לעשות" (שם תו). התקבצות זו כונתה בשם 'הקיבוץ'.³

לאחר פטירתו יסד תלמידו רבי נתן את המשך ה'קיבוץ' של חסידי ברסלב באומן, להשתטח על קברו בערב ראש השנה, ולהתפלל יחד בבית המדרש הנקרא על שמו בעיר אומן בימי ראש השנה. בעקבות מה ששמעו התלמידים מרבי נחמן בראש השנה האחרון לחייו (שלושה שבועות לפני הסתלקותו), פעל רבי נתן לפרסם את גודל העניין ולעשות את כל ההשתדלות לקיום העניין הגדול הזה, וגם בנה במסירות נפש בית מדרש גדול בעיר אומן אשר יכיל את הבאים לימי ראש השנה (ראה חיי מוהר"ן תו). הנסיעה לקיבוץ היתה גם הזדמנות לכל הבאים לקיים את עצתו של רבי נחמן, שהבטיח תיקון נצחי לכל מי שיבוא לציונו לאחר פטירתו, יתן פרוטה לצדקה עבור נשמתו, ויאמר שם את עשרת מזמורי התהלים הנקראים בשם "תיקון הכללי".

3 הקיבוץ הברסלבי הוא מקור השם "קיבוץ" כמקום התיישבות, כפי שכתב יהודה יערי: "מעשה שהיה כך היה: נתאספנו לילה אחד לשיחת חברים ועסקנו בבעיות עתידינו. בימים האלה כבר יצא הקול במחנה שאנו עומדים לעלות ולהתיישב בעמם יזרעאל ובכל שאלנו את עצמנו: מה שם יקרא לנו? בתוך השיחה קם אחד החברים ואותו חבר לא על העתיד דיבר אלא על העבר דיבר. הוא סיפר שנקלע בין חסידי ברסלב ופגישתו עם אלה היתה לו בכחינה חוויה עמוקה ביותר. בהתלהבות דיבר אותו חבר שכן היתה לו חסידות ברסלב בבחינת גילוי. לבסוף כך אמר: חסידי ברסלב נוהגים להתקבץ מידי שנה בשנה בראש השנה יחדיו לתפילה ולעיון בעיר אומן אשר באוקריינא ששם קבורתו של הרבי. להתכנסות זאת בראש השנה קוראים חסידי ברסלב בשם "הקיבוץ", ובכן למה לא נקרא גם אנו למחנינו בשם קיבוץ? שמעו אנשינו את דברי החבר, קיימו וקיבלו עליהם לקרוא למחנינו מכאן ואילך בשם "קיבוץ השומר הצעיר" וראה זה פלא לא עברו ימים מועטים עד שכל החבורות, הגדודים, הפלוגות והקבוצות הגדולות שינו שמם וקרא לעצמם בשם קיבוץ" (על המשמר' 12.2.65).

ברבות השנים פעל רבי נתן שכל חסיד ברסלב ידע והרגיש שההתקבצות להתפלל יחד בימי ראש השנה היא אחד מן היסודות שהשארת עניין רבי נחמן תלוי בהם וכוכבי אור, אנשי מוהר"ן, בסופן, והיא אחת משלוש ההנהגות המבוררות שחייב לקיים כל חסיד ברסלב.⁴

לאחר יותר ממאה עשרים וחמש שנה, בראש השנה תרצ"ז [1937], נסגרו שערי הציון היות שהשלטון הקומוניסטי באוקראינה פירק את קהילת חסידי ברסלב, שלח רבים מהם לארץ גזרה, וסגר את שערי בית המדרש באומן. בראש השנה שנת תש"נ [1990] חודשה ההתקבצות באומן, ומאז ועד היום הפכה להיות אחד מן האירועים המפורסמים ביותר בעולם היהודי. רבבות יהודים מכלל ישראל מגיעים לשם מידי ראש השנה ומתפללים יחדיו בבית המדרש הגדול של חסידי ברסלב באומן ובעוד עשרות מניינים, כל אחד על פי נוסחו ומנהגיו.

חסידות ברסלב בזמננו

בזמננו התפרסמו ונפוצו ספרי רבי נחמן ז"ל בכל העולם בשפות רבות, ועשרות אלפי יהודים נוסעים מידי שנה לקברו (המכונה 'הציון') באומן. תורתו ודרכו של רבי נחמן מעוררות עניין עצום אצל חוקרים וסופרים ואצל מחפשי דרך רוחנית. פרופ' דוד אסף מביא בספרו 'ביבליוגרפיה מוערת - רבי נחמן מברסלב' (מרכז שז"ר, תש"ס; החיבור ממשיך להתעדכן באתר האינטרנט שלון) אלפי ספרים, פרסומים, מאמרים, אתרי אינטרנט ותוכניות בתקשורת העוסקות בחסידות ברסלב מכל הזוויות ומכל התקופות. רבי נחמן ודרכו הפכו להיות אלמנט מרכזי בשיח היהודי החברתי של דתיים וחילוניים.

חסידות ברסלב מונה אלפי משפחות בכל הריכוזים החרדיים בירושלים, בני ברק, צפת, ביתר, בית שמש ועוד. בתי כנסת של חסידות ברסלב נמצאים כמעט בכל יישוב בארץ, כתוצאה מן ההתקרבות הגדולה לחסידות. גם בקרב הציבור הדתי לאומי ניכרת השפעה של תורותיו ורעיונותיו של רבי נחמן, ויש בו קהילות וישיבות המזוהות עם דרכו.

לימוד ספריו של רבי נחמן והנסיעה לקברו באומן מקיפים כיום עשרות אלפי צעירים בארץ ובעולם. ספרים רבים בתחום המחקר והפילוסופיה (כמו ספרו של ד"ר אליעזר מלכיאל 'מסע אל הסוד'), וספרי הדרכה אישית בנוסח 'העידן החדש' (כמו ספרו רב המכר של צבי אייל 'מי שטעם יין הונגרי') מבוססים על תורתו ואישיותו של רבי נחמן. אמנים רבים כוללים מסרים של רבי נחמן ביצירתם, לעתים ברמיזה ולעתים בהבלטה ברורה (לדוגמה שיריו של שולי רנד).

4 "חייב ללמוד הפוסקים בכל יום ויום, וחייב התפילה והבקשה לחדש בה בכל יום כפי מה שעובר עליו, וחייב אסיפת הנפשות בראש השנה למקום גניזתו הקדוש" (ביאור הליקוטים סא, סא; נתיב צדיק מכתב מאן). וראה להלן על אודות שני החיובים הראשונים.

התפשטות 'תנועת התשובה' צירפה לחסידות ברסלב אלפי חילונים לשעבר, והם מהווים היום את החלק הארי שבה. אחדים מהם (כמו הרב ארז דורון) כתבו ספרים רבים המעבירים את תורת ברסלב בשפה המתאימה לישראלי בן זמננו, והם זוכים לתפוצה רבה. בספרים מסוימים קיבצו אמרות ופתגמים של רבי נחמן, ואחד מאלה ('הכסא הריק') אף תורגם לתשע עשרה שפות. ברשת האינטרנט קיימים עשרות רבות של אתרים בכל השפות העוסקים בחסידות ברסלב ובמשמעויותיה לאנשים מכל הזרמים ומכל החוגים.

ד"ר צבי מרק, חוקר ומחבר ומומחה לחסידות ברסלב, כותב במאמרו 'מסה על ישוב הדעת':

ר' נחמן הוא סוד, וחסידות ברסלב היא חידה, ובתקופה האחרונה כאשר אבן מקיר תזעק: 'נ-נח-נחמן', ושיירה אווירית שהולכת ומתארכת משנה לשנה, יוצאת מישראל, ארצות הברית וצרפת לחגוג עם ר' נחמן את ראש השנה, ונפח הנוכחות של ר' נחמן ברחוב, בספרות בשירה ובתאטרון הולך ומתעצם, סוד קסמו וסוד עוצמתו של ר' נחמן מסקרן שבעתיים.

שיטתו והדרכותיו

חמשת היסודות בתורת ברסלב [על פי ספר 'כוכבי אור']

הניסיון היחיד שנעשה בין חסידי ברסלב לסכם את משנתו של רבי נחמן הוא הספר 'כוכבי אור', שנכתב ע"י רבי אברהם חזן ונדפס לראשונה ע"י המחבר בשנת 1903, בנו ותלמידו של רבי נחמן חזן, תלמידו המובהק של רבי נתן.

רבי אברהם מחלק בספרו את יסודות משנת ברסלב לחמישה חלקים, והם מובאים כאן בשמות המדורים בספרו, עם פירוט התוכן שבהם:

א. אנשי מוהר"ן

הכרת תלמידי רבי נחמן ואורח חייהם, ושמיעת המסורת בעל-פה שעברה ביניהם; מכיון שרבי נחמן לא יסד שושלת אדמורו"ת, וביסס את העברת משנתו לדור לדור על תלמידים ועל הפצת ספריו בעולם, יש חשיבות גדולה להכרת ה'ספר' על ידי ה'אנשים של הספר'. הלימוד התיאורטי אינו יכול להחליף את הפרקטיקה המעשית וההדרכה האישית ממורה לתלמיד בדרך העבודה האישית שלימד רבי נחמן.

בליקוטי מוהר"ן מציין רבי נחמן כמה פעמים את העובדה שכשהמורה

מלמד את התלמיד הוא מעביר לו מסרים והדרכות גם בתנועות היד וגווי הקול, ולא רק במילה הכתובה והמדוברת. חסידי ברסלב השקיעו רבות בשימור ה'תנועות' וה'הניגון' של התורות שלימד רבי נחמן, והמסורת הזו היא יסוד חשוב מאוד כדי להגיע לקבלה אמיתית, שהיא התנאי לצמיחה אישית נכונה.

ב. חכמה ובינה

רבי נחמן ראה את עצמו כממשיך ההתגלות של נשמת משה רבינו, העתידה להתגלות כנשמת משיח, כמובא בדברי חז"ל [בראשית רבה ב, ה' זוהר חלק א כו ע"א]. רבי נחמן מבדיל בין הצדיקים המתגלים במהלך הדורות לבין נשמת 'הצדיק האמת' הגדול, שנשמתו והתגלות תורתו הן חוט השדרה של ההתפתחות הרוחנית של עם ישראל בדרכו אל הגאולה האישית והכללית. החכמה, הבינה והדעת המתגלות בתורה שנמסרה על ידי הקדוש ברוך הוא לעמו הן החיוניות האלווקית המדריכה את עם ישראל אל הגשמת ייעודו. העברה זו נעשית בעיקר על ידי הגילויים החדשים בתורה של נשמת 'הצדיק האמת' בכל דור. על פי המסורת שהעביר לחסידיו, התגלות זו הופיעה חמש פעמים במהלך הדורות: משה רבינו, רבי שמעון בר יוחאי, רבי יצחק לוריא (האר"י), רבי ישראל בעל שם טוב, ורבי נחמן עצמו.

כדי להודיע את חשיבות היסוד הזה אמר רבי נחמן על עצמו שבחים גדולים, ורבי נתן הקדיש להם מדורים שלמים בספריו על רבו. ההתקשרות לרבי נחמן באהבה פנימית עמוקה ובקיום העצות וההדרכות שמסר בספריו, היא מוטיב מרכזי בתורת ברסלב שבכתב ושבדל"פה. יש בה את היסוד המוכר של 'אמונת חכמים' החוזר ביהדות, וגם את חשיבות 'עשה לך רב' המובא בדברי חז"ל [אבות א, ו]. אבל מעבר לכך, בתורת רבי נחמן יש הדגשה מיוחדת על היסוד המיסטי החשוב של התקשרות הנשמה. יסוד זה מופיע בספרות הסוד של עם ישראל מספר הזוהר ועד לתורת החסידות של הבעל שם טוב, אבל בתורת ברסלב נודעה לו חשיבות מרובה ביותר ורבי נחמן ותלמידו רבי נתן מרחיבים בו מאוד.

רבי נחמן מבאר שהקדוש ברוך הוא נתן 'ממשלה' לצדיק, כמו שאמרו חז"ל בתלמוד [מועד קטן טז ע"ב], והוא "שורש כלליות נשמות ישראל, והם הענפים שלו המקבלים ממנו" [ליקוטי מוהר"ן לד]. ל'ממשלה' זו יש ייעוד אחד ועיקרי: "להאיר ולעורר את ליבם של ישראל לאביהם שבשמים" [שם].

ג. אמת ואמונה

בשיחות רבות הדגיש רבי נחמן את חשיבות חיפוש האמת והאמונה על ידי התמימות והשלמות בעבודת השם, וחזר על ההתרחקות מחקירה פילוסופית כאמצעי להתקרבות אל הבורא. כתוצאה מכך התבטא לעתים

בחריפות גם כנגד גדולי חכמי ישראל בימי הביניים אשר ביססו את השקפת היהדות על חקירה שכלית המושפעת מן הפילוסופיה היוונית. רבי נחמן לא היה יחיד בהתנגדות לשיטה זו, אבל נקודה זו בשיחותיו התפרסמה מאוד.

יסוד זה מתפרש לעתים על ידי הלומדים באופן מוטעה. רבי נחמן הדגיש בכל ספריו את חשיבות הדעת והשכל. מן התורה הראשונה בספרו בה מודגש שעיקר עבודת הבורא היא על ידי ההתבוננות "בשכל שיש בכל דבר" וליקוטי מוהר"ן א, דרך הגדרת ההתעוררות מן השינה הרוחנית ע"י "עבודה עם שכל" (שם ס, ועד להגדרת הקדושה כמצב שבו "אדם מדבר בתורה ובתפילה בחכמה ובשכל" (שם פ). ההיטהרות מן התאוות ועזיבת דרך החטא הן יסוד עיקרי ביהדות, וממילא גם בתורת רבי נחמן. באופן מפתיע, רבי נחמן מבאר שהדרך העיקרית להגיע למצב זה היא דווקא ע"י השכל (שיחות הר"ן נא).

אמנם על פי רבי נחמן הדרך להכרת הבורא ולאמונה אינה באמצעות חקירה שכלית בכלים פילוסופיים (שלישיטתו רק פותחים את הדרך לכפירה והכחשה), אלא על ידי השגה רוחנית הנובעת מן ההעמקה בשכל הנובע מן התורה. רבי נחמן חזה את גל האתיאיזם והכפירה באמונה ובתורה שיבוא לאחר זמנו, וניסה לגבש כלים של לימוד ותפילה שיעזרו ליחיד במאבקו נגד רוח התקופה. כך מוסר רבי נתן (שיחות הר"ן לה):

ואמר: שהולך אפיקורסות גדול על העולם, וכן סיפר כמה פעמים שהולך ונמשך אפיקורסות גדול בעוונותינו הרבים בעולם, אשרי מי שיחזיק עצמו באמונה באלו העתים. ואמר: אף על פי שאינו מועיל כלל מה שהוא מספר זאת, שיהיה אפיקורסות בעולם ושצריכין להתחזק עצמו באמונה, כי אף על פי שהוא אומר זאת, אף על פי כן מתגברת האפיקורסות והבלבולים וכו' אני מודיע זאת מקודם בשביל אותן מעט הכשרים שיחזקו עצמן באמונתן, ובודאי יהיה להם מלחמות גדולות בדעתן, למען יהיה להם למשיב נפש והתחזקות והתאמצות יותר כשיראו שכבר דיברו מזה מקודם.

ד. ששון ושמחה

אמרתו של רבי נחמן: "מצוה גדולה להיות בשמחה תמיד" וליקוטי מוהר"ן תניינא כדן התפרסמה מאוד בעולם. הוא הדגיש את חשיבות עבודת השמחה הפנימית כמקור ליישוב הדעת ולהצלחה בגשמיות ורוחניות, ואמר שהשמחה היא רפואה לכל מחלה (שם). רבי נחמן דיבר על חשיבות הניגון והריקוד כאמצעים להשגת השמחה, אבל גם יעץ שאפילו בזמן

שהשמחה קשה להשגה יש לעשות דברי שטות ובדיחות הדעת כדי לשמח את עצמו בכל מחיר (שם מחן), כפי שמובא בתלמוד (פסחים ק"ז ע"א) ובספר הזוהר (חלק ב ק"ז ע"א, וראה חלק ג מז ע"ב).

אף שיסוד השמחה בעבודת הבורא מובא בתורה (דברים כח, מז ובמפרשים שם), בדברי הרמב"ם (משנה תורה, הלכות דעות א, ד) ואצל שאר חכמי ישראל, רבי נחמן הציב יסוד זה כעבודה מיוחדת ומחויבת, שרק היא מאפשרת לאדם את המנוחה והחירות לנהל את חייו כרצונו ולעבוד את הבורא: "רק על ידי השמחה יוכל להנהיג את המוח כרצונו, ויוכל ליישב דעתו, כי שמחה הוא עולם החירות" (ליקוטי מוהר"ן תניינא י).

ה. תפארת הליקוטים

לימוד התורה על כל חלקיה תופס בשיטת רבי נחמן מקום עיקרי ומרכזי. הוא הדגיש את כוח התורה להוציא את האדם מכל מצב של הרגלים רעים וחטאים (שיחות הר"ן יט), ושמירת סדרי הלימוד הקבועים היא מסימני ההיכר של חסידיו.

ללימוד תורותיו של רבי נחמן בבקיאיות ובעיון יש נחיצות נוספת: לקבל את ה'תיקונים' שהצדיק יכול ומעוניין להעניק לנשמות מקורביו. רבי אברהם חזן (המוסר המוסמך של הקבלה בעל-פה מרבי נחמן) כותב בהקדמתו לספר 'ביאור הליקוטים' שאמרתו של רבי נחמן: "אני נהר המטהר מכל הכתמים", מוסבת בעיקר על לימוד תורתו בעיון.

לדעת רבי אברהם, גולת הכותרת של תורת רבי נחמן היא דווקא הסודות הנסתרים בספר **סיפורי מעשיות**, כפי שרבי נחמן מבאר בתורה ס' בספר ליקוטי מוהר"ן.⁵

התחזקות ויישוב הדעת – עצות מעשיות

בנוסף לחמשת היסודות המובאים בספרו של רבי אברהם חזן, יש להדגיש שני יסודות בדרכי העבודה והחיים החוזרים לרוב בספריו ובשיחותיו של רבי נחמן:

- א. התחזקות והתאמצות מול הייאוש והנפילה בדעת האדם.
- ב. סדר ויישוב הדעת על ידי זיכרון והתמקדות בתכלית החיים.

כסיוע להשגת שני יסודות אלה הציע רבי נחמן עצות מעשיות רבות, ובספריו ובספרי רבי נתן יש עושר רב של שיחות על נושאים אלה. אמרותיו המפורסמות של רבי נחמן: "אין שום ייאוש בעולם כלל" (ליקוטי מוהר"ן עח), ו"העולם כולו גשר צר מאד והכלל והעיקר שלא להתפחד כלל" (שם מחן), הן דוגמאות המעידות על

5 על תורה זו כותב רבי אברהם בספרו כוכבי אור במדור 'תפארת הליקוטים'.

הכלל. רבי נחמן מלמד שרכישת כוח ההתמודדות וההתחזקות נעשית בעיקר על ידי שמירת יישוב הדעת וההתמקדות בחזון אמיתי של חיים המונחים על ידי משמעות ותכלית.

בספרי רבי נחמן ישנן שתי "תורות" עיקריות בנושא ההתחזקות. האחת, "אזמרה" וליקוטי מוהר"ן רפב, מדברת על חשיבות חיפוש נקודות טובות באנשים אחרים ובעצמו. על ידי ההסתכלות החיובית הזו יכול להעלות גם את הסובבים אותו וגם את עצמו לכך זכות ולתיקון.

השנייה, "איה" וליקוטי מוהר"ן תניינא יב, מדגישה את חשיבות החיפוש של הבורא ושל המשמעות שנטע בבריאה גם במצבים חשוכים של ריחוק גדול. רבי נחמן מבאר שדווקא במצבים של עצבות ואבדן דרך, שבהם האדם מרגיש הסתרה גדולה של השגחת הבורא, עליו להפוך את שאלת "איפה אלוקים" לחתירה עקשנית של חיפוש וגעגועים. על ידי כך האדם מתעלה וזוכה להפוך את השברון הפנימי לתיקון הלב.

סדר היוזם המעשי שרבי נחמן מתווה נשען על הדרך המקובלת בקבלה ובחסידות. קיימה בחצות לילה לאמירת 'תיקון חצות', טבילה במקוה לתוספת טהרה, התמדה בלימוד התורה, התאמצות והעמקה בעבודת התפילה, וכן ריקוד ושירה. רבי נחמן הדגיש את חשיבות שמירת הזמן וניצולו, ושמירה על מועדי התפילות והמצוות על פי ההלכה, כמסגרת מסודרת של תוכן פנימי.

אמנם, על שתי הנהגות יומיות אמר שהם חיוב ותיקון סגולי לכל נשמה מישראל לדורות: לימוד הלכה בספר ההלכה העיקרי 'שולחן ערוך', ושעה של תפילה אישית שבה יפרש האדם את שיחתו לפני בוראו (שיחות הר"ן קפה).

ההנהגה השנייה נקראת בספריו 'התבודדות', ועליה אמר רבי נחמן ז"ל שהיא "מעלה עליונה וגדולה מן הכל" וליקוטי מוהר"ן תניינא כה. היא מדגישה את חשיבות הדיבור לפני הבורא בשפה ובסגנון שבהם מדבר האדם בחייו היומיומיים. דבר זה הוא תנאי ליצירת קשר אינטימי ואישי בין האדם לבין קונו, ומרגיל אותו לפרש את שיחתו ולהרחיב במחשבה ובדיבור, באופן שבו התהליכים הפנימיים העוברים על נפשו יקבלו צורה וסדר על ידי דיבור ותפילה מתוך יישוב הדעת.

מלבד עבודת השמחה והפופולריות הגדולה של נסיעה לקברו של רבי נחמן, ההתבודדות היא מהדברים המושכים ביותר אנשים רבים לרבי נחמן ושיטתו.⁶ עצה זו היא חידוש מקורי של רבי נחמן כדרך עבודה יומית קבועה באופן השווה

6. חוקרים כתבו כי זוהי אחת משיטות ההעצמה האישית הטובות ביותר. ראה: יונתן שתיל, 'פסיכולוג בשיבת ברסלב', מגנס 1993.

לכל נפש | לעומת ההתבודדות הנבואית מיסטית המובאת רבות בספרי המקובלים בכל הדורות).

גם בלימוד התורה וההלכה רבי נחמן מדגיש את הצורך בכך שהלומד יפרש לעצמו את מה שהוא קורא בשפתו ובסגנונו כדי להגיע להבנה והפנמה אישית (ליקוטי מוהר"ן קיח). ניתן לומר שרבי נחמן מדגיש את היצירתיות והצמיחה האישית גם בלימוד וגם בתפילה כאמצעי התמודדות עם השגרה והקיבעון האורבים לכל מי שמסגל לעצמו אורח חיים דתי ורוחני מסודר. שתי העצות העיקריות שדיבר עליהן: לימוד ההלכה באופן של הבנה והפנמה, והתפילה והדיבור האישי בהתבודדות, שתיהן נובעות ומתבצעות מתוך הדרכה זו.

בדבריו מבואר שדרך זו היא דרך הקדושה: "וזהו כשאדם מדבר בתורה ותפילה בחכמה ושכל, ומבין ושומע מה ידבר, נקרא קדושה... וכשאדם זוכה לדבר דיבורים קדושים של תורה ותפילה ומכניס כל מוחו וחכמתו ודעתו בתוך הדיבורים, דהיינו שמקשר מחשבתו היטב להדיבורים ומבין ושומע מה שהוא מדבר, זהו בחינת קודש" (ליקוטי מוהר"ן פ).

הלימוד היומי בשולחן ערוך וההתבודדות היומית יחד עם ה'קיבוץ' בראש השנה הן שלוש ההנהגות העיקריות שעליהן בנוי עניינה של חסידות ברסלב (ראה הערה 4 לעיל).

פירטנו כאן את מסכת תולדות חייו של רבי נחמן ואת דברי ימי חסידות ברסלב, והבאנו את עיקרי שיטתו ותורתו. אולם גם לאחר קריאת הדברים, יש לזכור את מה שאמר רבי נחמן על עצמו, כפי שנמסר בין חסידי ברסלב בעל־פה: "רבינו אמר: אני סוד. ואפילו כשאני כבר מגלה את הסוד, אף על פי כן אני נשאר סוד".

דומה שכל מי שיעיין בתורתו ויעמיק בספריו, יגלה יותר ויותר את אמיתות האמרה הזו.